

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Back to the future

Weerman, F.

DOI

[10.5117/NEDTAA2024.1.006.WEER](https://doi.org/10.5117/NEDTAA2024.1.006.WEER)

Publication date

2024

Document Version

Final published version

Published in

Nederlandse Taalkunde

License

Article 25fa Dutch Copyright Act (<https://www.openaccess.nl/en/policies/open-access-in-dutch-copyright-law-taverne-amendment>)

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Weerman, F. (2024). Back to the future. *Nederlandse Taalkunde*, 29(1), 76-81.
<https://doi.org/10.5117/NEDTAA2024.1.006.WEER>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Back to the future

Fred Weerman

Universiteit van Amsterdam

F.P.Weerman@uva.nl

De onderwerpen die Schoenmakers en van Hout (dit nummer) aan de orde stellen kun je met enig recht rekenen tot de klassiekers van de Nederlandse taalkunde.¹ Dat geldt in het bijzonder voor de constructies die centraal staan (*hun* als subject, comparatief *als/dan*, scrambling, gebruik van *doen* als hulpwerkwoord). En hoewel de discussie over de verhouding tussen kwalitatieve en kwantitatieve methodes een internationale en in letterlijke zin algemeen taalwetenschappelijke statuur heeft, mag ook deze wel een klassieker voor de Nederlandse taalkunde worden genoemd. Ik denk bijvoorbeeld aan de nog steeds zeer lezenswaardige discussie in *De Nieuwe Taalgids* (een van de voorouders van dit blad) van eind zeventiger en begin tachtiger jaren, met als startpunt het artikel ‘Over problemen met intuïties’ van Johan Kerstens en Arie Sturm (1979). Zoals dat gaat met klassiekers: ze zijn niet steeds in de mode. Soms is een discussie min of meer opgelost, soms – ik denk vaker – is een discussie geëindigd in een patstelling. Voor beide opties geldt uiteraard: *for the time being*. De vraag die we bij het heropenen van een discussie moeten stellen, zoals in dit geval, is vervolgens of, en zo ja in welke mate, er vooruitgang is geboekt.

Wat in de eerste plaats opvalt – zeker als we een vergelijking maken met de discussie uit de jaren zeventig/tachtig van de vorige eeuw waarnaar ik zojuist verwees – is de wijze waarop Schoenmaker en Van Hout kwalitatief en kwantitatief onderzoek naast elkaar plaatsen. Zoals ik hun artikel lees, doen zij dit namelijk zonder het ene of het andere type onderzoek te diskwalificeren. Deze pragmatische benadering, waarbij verschillende methodes naast in plaats van tegenover elkaar worden gezet, in de hoop dat de combinatie helpt grip te krijgen op wat er aan de hand is, verschilt met de gepolariseerde verhoudingen die jaren geleden gewoon waren. Dat heeft ook een effect op de empirische verschijnselen die centraal staan. Van oudsher

1 Caitlin Meyer en een anonieme reviewer dank ik voor commentaar op een eerdere versie.

is er immers een relatie tussen het type te onderzoeken verschijnselen en de gekozen methodes. Onderzoek van zogenaamde schendingen van de norm (*hun* als subject, comparatief *als*, *doen* als hulpwerkwoord) kan vaak niet zonder kwantitatieve methodes, terwijl de meeste inzichten in bijvoorbeeld scrambling gebaseerd zijn op kwalitatief onderzoek waarbij de intuïties van de onderzoeker zelf worden gebruikt. Schoenmakers en Van Hout passen voor scrambling nu ook kwantitatieve methodes toe.

Met deze depolarisatie passen Schoenmakers en Van Hout in een al langere trend. Terugblikkend kun je je afvragen hoe deze tot stand is gekomen. Ik heb de indruk dat de volgende ontwikkelingen die mogelijk hebben gemaakt. In de eerste plaats leidde de bemoeienis van met name generatief-taalkundigen met historische taalkunde, taalverwerving en dialectologie tot gebruik van corpora en later ook diverse experimentele methodes in deze kring, die aanvankelijk goeddeels stelde op moedertaalkunde (de oordelen van 'native speakers'). Veel keuze was er niet want de onderzoeker is nu eenmaal geen moedertaalspreker van 'het Middelnederlands', de taal van een peuter, etc. In de tweede plaats is de geavanceerdheid van corpusonderzoek en experimentele methodes en technieken geweldig toegenomen niet in de laatste plaats door digitale ontwikkelingen. Daardoor zijn de mogelijkheden om bruikbare informatie uit deze methoden te halen verbeterd. Wie geïnteresseerd is in de grammatica van een spreker, heeft heel wat hordes te nemen wanneer kwantitatieve methodes worden gebruikt. In het onderhavige geval valt bijvoorbeeld te denken aan de vraag of de oordelaar wel weet waar die op moet letten, of er per oordelaar wel voldoende materiaal is om rekening te kunnen houden met mogelijke systematische individuele variatie, of mogelijke systematiek onzichtbaar wordt doordat bij elkaar wordt opgeteld wat niet bij elkaar hoort (bij wijze van analogie: wie de oordelen van een spreker van het Engels vermengt met die van een spreker van het Nederlands hoeft ook niet op bruikbare data te rekenen voor één grammatica), etc. Van deze mogelijke pijnpunten zijn Schoenmakers en Van Hout zich bewust en ze proberen er met de nieuwste technieken rekening mee te houden.

Zoals gezegd, in sommige gevallen zijn andere methodes dan oordelen van onderzoekers noodzakelijk, namelijk wanneer de feiten niet op een andere wijze kunnen worden onderzocht (bijvoorbeeld: historische taalkunde, taalverandering, taalverwerving). De combinatie van oordelen van onderzoekers én experimentele/kwantitatieve methodes heeft zin als de tweede nieuw licht kunnen werpen op de eerste, bijvoorbeeld doordat oordelen van onderzoekers tot tegenstrijdige resultaten leiden. De organisatie en interpretatie is bij andere methodes dan oordelen van onderzoekers zelf dermate complex

en tijdrovend dat het bij evidente gevallen niet voor de hand ligt meer te doen dan de eigen oordelen gebruiken. Wat goed in de *armchair* kan, moet je vooral in de *armchair* doen. Ik heb althans nooit begrepen waarom de notie *armchair linguistics* soms in neerbuigende zin wordt gebruikt, tenzij je taalkunde ziet als werkverschaffing. Dat Schoenmakers en Van Hout de combinatie van methodes toepassen op scrambling is dan ook begrijpelijk omdat de oordelen van onderzoekers daar uit elkaar lopen.

Waar gaat het om? Er is geen verschil van mening over dat de twee zinnen hieronder in (1) mogelijke zinnen van het Nederlands zijn. De kwestie draait om de interpretatie van deze twee zinnen. Sommigen menen dat in (1a) *het museum* de focus is en in (1b), waar het in de zogenaamde gescrambelde positie staat, de topic; anderen menen dat de zinnen in dit opzicht gelijk kunnen zijn.

- (1) a. Nora gaat absoluut het museum bezoeken.
 b. Nora gaat het museum absoluut bezoeken.

Schoenmakers en Van Hout komen op basis van het kwantitatieve onderzoek tot het standpunt dat er een onderscheid gemaakt moet worden tussen drie groepen sprekers. Voor de eerste en verreweg de grootste groep (ruim 75% van de proefpersonen) zou er sprake zijn van optionaliteit: topic en focus zijn in beide posities even makkelijk. Een kleine andere groep (13%) heeft een voorkeur voor scrambling in beide omstandigheden (zowel bij topic als focus). Een nog kleinere, andere groep (9%) doet iets dat enigszins in de buurt komt van de opinie dat de gescrambelde positie de topic- en de ongescrambelde de focuspositie is. Enigszins, want deze groep accepteert toch ook gescrambelde objecten als focus. Schoenmakers en Van Hout concluderen, de drie groepen, en met name de omvang van de eerste overziend, dat er vooral steun is voor de opvatting van de onderzoekers die menen dat er bij scrambling sprake is van optionaliteit.

Is dit niet een mooi voorbeeld van hoe kwantitatief onderzoek een oud probleem oplost? Ik bespeur geen triomfantisme bij Schoenmakers en Van Hout, en dat lijkt me terecht, want ik ben bang dat we nog even ver zijn als vroeger. In essentie heeft dat te maken met een kwestie die Schoenmakers en Van Hout eerder in het artikel terecht benoemen: ook als de oordelen betrouwbaar (zo men wil: consistent) zijn, is er nog steeds de vraag of de oordelen meten wat ze moeten meten – de vraag dus naar validiteit.

Om proefpersonen ertoe te brengen een object als *museum* in (1) als ofwel topic ofwel focus te interpreteren gaan er in de testitems van Schoenmakers

en Van Hout frases vooraf aan de te beoordelen zin. Een voorbeeld van de trigger voor *museum* als focus is (2a), voor topic (2b).

- (2) a. Nora heeft een interessant museum ontdekt. Ze wil zich al een tijdje verdiepen in de archeologie. Binnenkort heeft ze een weekeindje vrij.
- b. Nora heeft een interessant museum ontdekt. Het is een wetenschappelijk museum met een uitgebreide collectie. Binnenkort wordt er een nieuwe expositie geopend.

Uit de bespreking van de resultaten van de een-na-kleinste groep, die een voorkeur heeft voor de gescrembelde positie bij zowel topic- als focus, blijkt dat Schoenmaker en Van Hout er rekening mee houden dat niet elke proefpersoon zich even makkelijk door deze frases laat sturen. Om chocola te maken van de scores van deze een-na-kleinste groep veronderstellen zij dat deze de neiging heeft deze inleidende frases niet helemaal goed te lezen of te verwerken. Daardoor dringt de interpretatie waarin het object in (1) behoort tot de ‘common ground’ zich op, en derhalve zou deze de gescrembelde positie verdienen.

Het gaat me er nu niet om of deze redenering het gedrag van de een-na-kleinste groep goed verklaart: Schoenmakers en Van Hout geven zelf namelijk al aan dat de redenering niet helemaal rond is. Waar ik wel op wil wijzen is dat de redenering laat zien dat de weg van inleidende frases als (2) naar interpretatie als topic of focus bepaald niet zonder hobbels is. Sterker, daar kunnen heel wat storingen opduiken. Wie studenten de noties topic en focus heeft moeten uitleggen en laten illustreren met voorbeeldzinnen, zal dat kunnen beamen. Wat mij betreft voldoende reden om te aarzelen over de validiteit.

Doorslaggevend daarbij is het volgende. De test waarop Schoenmakers en Van Hout zich baseren is *schriftelijk*. Een belangrijke toevoeging bij de verschillende oordelen van onderzoekers van de zinnen in (1) is evenwel dat deze gelden onder een neutrale intonatie. Anders gezegd, oordelen kunnen veranderen door de intonatie. En de posities in het middenveld van een Nederlandse zin kunnen in de wijze waarop je ze accentueert makkelijk gemanipuleerd worden ten opzichte van een min of meer neutrale uitspraak waarin automatisch het accent op de constituent voor het hoofdwerkwoord komt, die daarmee in focus is. Los van de positie kunnen in de beide zinnen van (1) door deze manipulatie zowel de bepaling *absoluut* als het object *museum* benadrukt worden, met direct gevolgen voor de interpretatie als ofwel topic als focus. De lezer kan dat voor zichzelf nagaan.

Bedenk daarbij dat mogelijke grammaticale interpretaties zich opdringen als we zinnen lezen. Dat is niet vanwege de welwillendheid van de homo sapiens, maar omdat we niet anders kunnen. Dit kan goed geïllustreerd worden met (3), uit het eerdergenoemde artikel van Kerstens en Sturm (hoewel zij daar met deze zinnen iets anders willen laten zien dan ik nu doe).

- (3) a. De wegen zijn vuil.
 b. Deze wegen zijn vuil.

Als we (3a) lezen, interpreteren we de reeks als de NP *de wegen* gevolgd door een werkwoord *zijn* en een adjectief *vuil*. Hoewel de reeks dit in principe mogelijk zou maken, lezen we deze niet als de onwelgevormde zin waarin het lidwoord *de* gevolgd wordt door het werkwoord *wegen* en de NP *zijn vuil*; een interpretatie die wèl mogelijk is in (3b) waarin het lidwoord vervangen is door een aanwijzend voornaamwoord – een zin die dan ook ambigu is.

Ook als een proefpersoon de inleidende frases begrijpt zoals ze bedoeld zijn, zal deze dus geneigd zijn de zinnen in (1) ermee in overeenstemming te brengen. Dat verreweg de grootste groep proefpersonen alle zinnen goedkeurt, kan wijzen op optionaliteit, zoals Schoenmakers en Van Hout beweren, maar het kan ook zijn dat deze proefpersonen de beoogde neutrale intonatie makkelijk in kunnen wisselen voor een waarin bij de lectuur van de te beoordelen zinnen een accent anders wordt geplaatst en wordt aangepast aan de door de inleidende frases gewenste focus- of topicinterpretatie. Anders gezegd, de resultaten van de grootste groep proefpersonen kunnen zowel verzoend worden met een systeem waar sprake is van optionaliteit als met een systeem waarin dat niet zo is. We kunnen het niet weten omdat een beslissende factor, de uitspraak, buiten beschouwing is gebleven en niet onder controle is. We kunnen dus nog steeds geen conclusie trekken welke onderzoekers met hun oordelen vooral gesteund worden.

Juist omdat er stevige redenen zijn om te aarzelen over de validiteit van de test, ben ik ook wat huiverig over de aanbevelingen die Schoenmakers en Van Hout doen aan het einde van hun artikel. Het is niet dat ik voor een verbod ben op *fishing expeditions*, maar volgens mij is het niet verstandig veel energie te steken in clusteranalyses en interpretaties daarvan, te veronderstellen dat er diverse groepen sprekers zijn, en er wellicht taalverandering is, etc., zo lang we over de validiteit van een test niet overtuigd zijn. De bestaande problemen zijn al groot genoeg.

Toch zie ik wel mogelijkheden voor een *happy end*. Het feit dat verschillende niet eenvoudig onder controle te houden factoren een rol spelen bij scrambling, met name de status van topic en focus, de mogelijkheid om

de nadruk te manipuleren, doet me vermoeden dat de oorspronkelijke controverse over de oordelen wel eens op misverstanden zou kunnen berusten. Scrambling illustreert bij uitstek wat in mijn ogen de kern is van Kerstens en Sturm (1979): “Taalhandelend waarnemen kan per definitie iedere moedertaalspreker, maar taalbeschouwend waarnemen kan alleen die moedertaalspreker die de begrippen die bij die waarneming behoren beheerst, weet waarop ze betrekking hebben en welke factoren relevant zijn bij de toepassing ervan.” (p.457). Bij scrambling is de waarneming ook voor de professional notoir complex. Dat impliceert geen pleidooi tegen *armchair linguistics* of voor kwantitatieve methodes. Een nauwkeurige vergelijking hoe de uiteenlopende oordelen vanuit de diverse *armchairs* tot stand komen lijkt me relevanter. Het zou niet de eerste controverse zijn die eigenlijk niet bestaat. Misschien kan *Nederlandse Taalkunde* er een mediatie onder deskundige begeleiding aan wijden.

Verwijzingen

- Kerstens, Johan & Arie Sturm (1979). Over problemen met intuïties. *De Nieuwe Taalgids* 72, 449-465.
- Schoenmakers, Gert-Jan & Roeland van Hout (dit nummer). Consistency, and variability in acceptability judgements from naive native speakers.